

բաւական չէ որ վայելչագեղ էր, շնորհալի, նուրբ, նաև վերին աստիճանի բնական և մթաթուած էր: Որչափ զգացմունք, որչափ ճիշտ ըմբռնողութիւնն Ալարայի հոգեկան գրութեան: Մենք տեսնում էինք մի հպարտ գոռոզ էակ, գոռոզ այնքան որքան կարող է լինել մի կին, մենք տեսնում էինք այդ վիրաւորուած գոռոզութեան հետեանքը — ամուսնութիւնը չսիրած մարդու հետ իբր վրէժ սիրած մարդուն ատենութեան գէժ, և ահա մի շարք տանջանքները:

“Ինչպիսի սարսուռ անցաւ Ալարա-Հրաշեայի մարմնով, երբ նա աւազին անգամ մնաց միայնակ ամուսնոյն հետ: Որչափ զգուանք կար այդ սարսուռի մէջ, բայց և որչափ անձնութիւնութիւն կար այն “երջանիկ եմ” մէջ որ Ալարան արձակում է երբ դրամայի վերջում ձեռք է բերում իւր հաշտութիւնը: Դափաշարութիւնների վերջը չկար: Տիկնոջը նուիրուեց մի շքեղ գամբիւղ մասնախմբի կողմից, իսկ աւազին արարուածից յետոյ՝ գեղեցիկ պսակ՝ դերասանական խմբից, որը բնակ վրայ կանգնած՝ ծափահարում էր տիկնոջ (ժապաւէնի վրայ ոսկեայ տառերով փայլում էր հետեւեւ բառերը՝ “Ողջամբ գալուստ Ց. Հրաշեայ 1893 Սեպտ. 24 — ընկերներից”):

(Շարունակելի)

ՀՐԱ.ՉԵԱՑ

Գ Ի Ի Ղ Ա Կ Ն Ե Ր Ը

Ղեկներուն մէջ, ընկեր, ուր գուն ծրծեցիր՝ Վաղուան կեանքին համար հրապայ սերունդիդ՝ Հեքերն ըմբոստ սօսկներու արծիւին՝ Գիւղանկերու ուրբտում ծաղիկն է փրուած: Ո՛չ մէկ ժրպիտ տրէին անոր դալուկին Արշալոյսներն անոյ՝ Նախկին այգերուն, եւ ոչ իսկ հոն հայկեցաւ Մահամբռ Տուգի սարսուռով Հիւանդագին ճառագայթն Աշնանահար իրիկուն: Բարձրացիր, օն, ժայռին վրայ, օ՛վ ընկեր, Աստղերուն տակ դիտելու Թրջուառութեան վրէժուի ժանտ, աննուրբ որ ցիւղերուն կուգայ կաթն իր ջամբելու

Գիշերը երբ կ'իջնէ զբժիտմ թեւերով: Եւ նէ իր շար ու չոր մատով կը շաղուէ Եւ Նոթութիւնն և տառապանքն և ծարաւն Որոնց, բարէ, մութին մէջէն կ'երկարեն Հացին բարի յայտով, աւրով պըրկւած Երենց ձեռները վրտաւ Գրծախտներու կարաւաններն անհամար: Կրտսերներն, ահա, կ'անցնին, և լուսինն Լրտաւորութիւնով մատնաններն այդ կը կարգայ Ուր կ'այլի էջը անձանթ վեպիւրով: Ընտը որ արդ կորաբամակ կ'ընթանան Դրսեմաստուեր ծամբաներու երկայնքէն Երբեմն էին պարմանկները ցիւղին Որ սերն իրենց՝ աղբիւրներուն պատմեցին, եւ գետակին զովութեան մէջ երկայնքն Դաշխուրանի գինին, բարիքը հօտին: Ու կը քալին անոնք մինչև իրիկուն Հովերուն մէջ փետելով վարսն ըսպիտակ Բըրդգըզեւէ հէք ծերութեան... Մայրերն, ահա՛ կուգան՝ սեղմած կուրծքերուն Դոթի՝ շրթմունքը մանկան, եւ շունչն իրենց կեանքին, մահուան մէջ բաժնած՝ Գիշերին տակ կ'անիծեն Պըրկուրին երգն երջանիկ: Գեղեցկութեան մէջ թարշամած աղջկներն — Սէրերն որոնց խելայիցած կը ճըլեն — Կը կոխտան վարդին կոկոն՝ որ այգուն երանքն իրենց պիտ' հնգներ: Եւ վարը հոն հաւաքուած Բապիներն շուրջ վրէժուկին Կ'աղաղակեն աղօթք մը խուլ ու դրժնէ. “Գըթա”, օ՛վ Մայր, օ՛վ Տառապանք պաշտելի. Մեր արգաղիք վերջին նուէրն ենք բերած Պատուանդանիդ մարմանն անով պըճնելու. Ըստախն՝ որ հին Պաղեստինի դաշտերէն Իսրէին բարի մեր պապերն (Ընպապի աստուածներուն բոյրերով Կ'օծէ հաւաքն եռոտանուդ ոսկիին. Ըլէ՛ որ, օ՛վ Տառապանք, օ՛վ Մայր գըթած, Վաղն իսկ ցաթի շառայ մը գէթ խաբուսիկ Խաւարին մէջ հիւղերուն: Ըրէ՛ որ գիւր Ըլլայ վերկեք ցալին Միշեւ փախճանը մեր խաչի սարսուռն: Չենք ուզեր մենք ժրպիտ, հարսնիքը կեանքին, — Չըտըրուեցաւ արգէն հէքին հոս իւրդալ — Ա՛հ, տուր անգի պարպեք գէթ անըման Ընդորբաւու մահերուն: Գուն թէւ քար՝ մի՛ ընդեր սիրտդ ալ քար. Գըթա, օ՛վ Մայր, օ՛վ Տառապանք պաշտելի, եւ պոչներն վրայ հօտին այս թըշուառ Տառապանքն իսկ — վրէժուի գըթա, մայրական —

Հակած գրություն արևոր
Աստուածօրէն կ'արտասուէ՝...

Բարձրացիր, օն, ժայռին վրայ, ո՛վ ընկեր,
Եւ գիւղերուն վրէժէ իբրեւ մարմնացած՝
Եւ արապարիզ երկաթին տակ ջարձարիւէ
Արդարութեան կուռքն բարունկ այգ կրօնքին:

Դաշտերուն մէջ, ընկե՛ր, ուր դուն ցանեցիր՝
Երգը շուրթիդ և մանիշակն ականդիդ՝
Սերմերն առողջ պայքարներու ակօսին,
Գիւղակներ կան՝ կեանքերու հետ մոռցրած:
Տէ՛ս, շամանդան, ահա՛, կ'իջնէ, և ռնձայն
Տանկերուն վրայ կը մարէ հուսկ կայծերն
Այրիացած ցերեկն:
Եւ ջահակն մօտ կեներն

Որ օրն ի բուն կը մանեկն տըրտում թերն
Իրենց վարուան պատանքին,
Մութին մէջ խո՛նջ կը հակին:
Շեմին վրայ ակնարկն հարսին ալ ի դո՛ւր
Արահատին բտուներներուն կ'երկարի
Ուրիշ փեսան իր այս իրկուն պիտի գար:
Գիւղերն են լուռ. մասը թևերն իր բացած —
Յաւաճանին չըզդիկն արշիւն, վառչէր —
Հովերուն հետ կ'երգէ սերերն Հանգիստին,
Ծովափներէն կանչելով նաւն ազգուն:
Եւ դաշտերէն՝ ուղեղներէն հեռաւոր:
Գիւղերն են լուռ. և ցուրտ նինջին մէջ իրենց
Երազներն իսկ են անգութ:

Օր մը, պայծա՛ս օր մը, սակայն չէր այսպէս
Երբ դռներուն մօտ կը բուրբեր — ո՛վ խարկանք —
Պըտուղներով ակադանն պարկն հոտաւէտ,
Եւ սարկինան ողջողներով խայտապին

Վերգէր գինին գալիք տօնի օրերուն:
Արդ ամէն ինչ է անցած

Քորչող թևին պէս արագ:
Քըշուռութիւնն իր երկաթէ մասնեցով

Ջողկեց թափոյլը ջուրին
Աղբիւրներու քարին վրայ պաղպաղուն.

Եւ խափեցուց պարտէշներու անառնուն
Որուն բոյրով կ'օծաներ

Շինական իր կիրակէն:

Պոյսերն հիմա գետակներու եկերքէն

Առանց ծաղիկի կ'ընթանան

Անիծելով բախտն որ ի սպառ անժգիրտ

Ինդդեց կարապն ալքներուն սիրագեղ:

Ո՛վ գիւղակներ, ո՛ր ձեռքն էր, ո՛ր մասն ահեղ
Որ մարեց ձեռ արշալոյսն

Եւ արւընքան գարթներէն մէջ ձեզ խըմցուց

Խաւարը ժա՛նտ գիշերին.

Ո՛ր ոճիրն էր սևագէտ

Երունգն որուն ծըւատեց

Սրնդուր ձեռ աստղաձմեռէկ խըլային:

Եւ կր սպասէր շեմին վրայ աշունին
Յոյր՝ յոյսն այն օր քուրձ հագած այսօր իսկ

Վեանքն իր ձեզմէ կը մուրայ...

Եւ պիտի երբեք չըլլայ՝ որ, ո՛վ գիւղակներ,
Տարիներուն մէջ դուք ծիծաղ մ'ունենաք:

Ա՛հ, քանի՛ գառն եղաւ զըրկանքն՝ որ յաւէտ
Ապագաներն ունէ՛ն ունին ձեզ տալիք:

Ես ալ հիմա չեմ տեսներ

Պընձիններուն տակ բուրբան

Հայրերն որ օր մ'իրենց տըղոց պատմեցին

Գաղտնիքն անմեղ դարերուն:

Ո՛ւր է մարմարը հեթանոս բազինին

Ուր զոհեցին արի՛ արու մեր քաղերն

Աստուածներուն՝ գառնուկներ:

Ա՛լ չեմ լրսեր թեւաւոր երգն հովիւին

Եւ ոտնաձայնն՝ այգի գացող աղբըկան:

Բոպիկ ուրբով երբ հիմա ես կը շտապեմ

Պարտէշներէն թարշած, գետէն տըղմահոս՝

Վը զըթամ ձեզ, ո՛վ գիւղակներ, կը զըթամ

Իւրեւ քերթող գաւաւն հիւրի մ'անծանօթ:

Վը զգամ լանջքիս տակ ձեռ հողմերն ահաւոր

Եւ գանկիս մէջ՝ ձեռ գիշերներն անլուսին:

Ո՛հ, երբ էր, ե՛րբ այն ժամանակն ուր եղաւ

Մարդն որ ժողպտուն հիմնելով գիւղն առաջին՝

Յեցած ժայռին արևոտ՝

Ծովափն ու աստղն ու Աստուածն

Ու զեց խոփալ մենաւոր...

Եկո՛ւր, ընկե՛ր, և դիր քա՛ր ցուպը յոգնած.

Ձանգափն հեռուն կը կողկողի, և գիւղերն

Հեծեծապին կ'աղօթեն.

Երկի՛նք, որ թեղ հայր և պատճառ կոչեց մարդն

Եւ առ յաւէտ չըմբռնեց,

Երկի՛նք, լրսէ մեզի վերջին այս պահուն.

Գիշերն իշաւ. հովերը պաղ կը փըշեն:

Անտառներէն կու գայ շրջաւոր մահուան

Եւ հիւանդները երանի՛ք կը կարգան

Առատեսներն մեռնողին...

Երկի՛նք, զըթա՛մ, կ'ըսեն թէ գութ ես համակ,

Ու այս գիշեր, բարէ՛, դարձեալ նոճիէն

Հիւղերը լոյս պիտի հայեցն զըլխահակ...

Գութանն առանց եզի, ախօսն է՝ հասկի,

Եւ մերկ է խաչը ձամբուն

Պըսականքէն ուռիի:

Երկի՛նք, երկի՛նք — ո՛վ սարսափ —

Պատաններն արևորած կը քաղին

Եւ Զատիկին հայրերը սև կը հագնին...

Երկի՛նք, լրսէ մեզի վերջին այս պահուն.

Գիշերն իշաւ. հովերը պաղ կը փըշեն...

Հանձն սուրդ, ո՞վ ընկեր, շողջող կամարէդ .
Եւ նետէ զայն վերն անհունի գաղտնիքին
Հանթողն անոր այրելու տունն Աստուածին...

Ճամբուն վերայ, ընկե՛ր, ուր դու վարդեցիր
Պերձ նըժոյգով դէպ ի մարտերն հայրենի՝
Եւ շողջող սուրդ ու բայն անոր՝ արևին,
Գիւղականը կան՝ գերեզմանի պէս տըրտում:
Կանգ առ. ու հոս ա՛լ գտնի՛ց վար նետէ
Նուռը՝ զոր գու լեռնէն անդին կը տանիս
Նըշանածիդ սիրատարի:

Եւ թող սուր ձիդ փունջերուն մէջ կողոփ
Որ սըմբականն ու փիշն երթայ լըւալու
Առուականուն ջուրերով:

Կեցի՛ր, և դիր ձեռքըդ ծակտիդ կըրակին
— Վառուած՝ գոյն միջօրէի տաքերուն... —

Եւ դիտէ ա՛յսպէս գիւղականներն անհատուժ
Ճամբորդներու պէս փոշիկից, հեռապա՛ռ,
Մինչև Ուխտերը պաշարւած սուրբերուն:
Տընականը կան, ընկե՛ր, որոնց բընակիչն
Օր մը գընաց ու ա՛լ երբեք չըղարձաւ.
Կան ուր սուրբըր ժանգոտած կը սպասեն
Արիւններու ձայնատու
Եւ մէջքերու գոտէպինդ...

Կան ուր ծերերն ըսպատուէն ա՛լ յոգնած՝
Գերեզմաններն կը փորեն.

Եւ կան ուր — ո՞վ աստուածներ —
Նօթուածնէն դիւահարած ծընողներ
Իրենց գաւակը կուտան...

Անոնք ի գո՛ւր անցած տոնին երգեցին
Մատուներուն մէջ նամէտ
Սուրբ քերթուածներն իրենց խորունկ հոգիին,
Ի գո՛ւր ծընծղան ափերուն մէջ դըպիրին
Ծափեց հաւատքը նախկին.

Ձըլըսեցին, չըլըսեցին բընականն
Երկինքներուն անձնաւաշ:

Թըշուառութիւն, թըշուառութիւն ժանտաժուտ.

Դու որ ծընար առանց սըրտի, և մարդուն
Սըրտին յաւէտ ցանկացիր,

Դու որ գողցար աշխարհներու ծիրանին
Եւ չըկըցար զայն սերունդիդ հագցընել,
Ա՛յսօր, ահա, կու գամ, կու գամ շանթերով
Ա՛յրերու քեզ և հովերուն ցըրուելու:

Ձիւներուն տակ դու միայնակ պիտ' յըստիս
Եւ ձըմնէն երբ կայծ մը հուր դու խնդրես՝
Խըրձիթներու վառ օձախէն կարմրած
Տղաները քեզ պիտ' հեգնեն...

Եւ պիտի դուն նախանձայոյդ աչքերով
Տեսնես անցնիլն հովիտէն
Խաշինքներուն կամ նառատ

Եւ սայլերուն բեռնաւոր:

Ու մօտաւոր վաղորդայնին երբ գիւղերն
Երզնակութեան հետ թե ի թե պար բըռնած
Օրհնեն հուձքերը դաշտին՝

Պիտի լըսես չըրջիւնին մէջ ծառերուն

Ընէ՛քն անոնց հըրապէզ

Որ վարսերդ այդ պիտ' այրէ.

Թըշուառութիւն, թըշուառութիւն ժանտա-
ժուտ...

Եկե՛ւր, ընկե՛ր, պահ մ'ա՛յ նայէ գիւղերուն,
Ձի շուքն հագիւ ծածկեց բըլուրը կանաչ
Եւ նըշին դեռ չըթօթափեց իր ծաղիկն
Երազին վրայ նըժոյգիդ.

Նայէ՛ ճամբան վերադարձի՝ ուրկէ արդ

Ա՛յնչէ գեղջուկը և կ'երգէ ցաւագին.

"Բընութիւն, ուր կ'եռայ աւիշը կեանքին,

Եւ ուր կ'աճի օրերուն յոյսն անըսպառ"

Տո՛ւր որ առատ ըլլան ջուրերը ուղիւն

Ուր պիտի ես այրած ձակաաղբ լըւալ

Տո՛ւր որ ծաղիկն ցանկապատները բոլոր

Որոնց շուքին մէջ պիտ' որրեն գարունին

Մայրերն օրոցքն՝ աղիկը սէրն այգաւէտ:

Բընութիւն, դու որ ծընար մեզ՝ և տըլիք

Աստուածօրէն ինչ որ կար քու մէջ բարի՝

Հիւզին վըրայ բեր երգն աղու ծիծառին

Եւ անձրևներն՝ հեքին վըրայ ամառին:

Ո՞վ բընութիւն, շատ իսկ տեւեց տառապանքն

Անասելի վիշտերուն:

Ու վաղը դարձեալ պիտ' տեսնենք կըրծաբախ՝

Կալորաները առանց խարտեաշ ցորեանին

Եւ մըսուներն առանց ոսկի վարսակին...

Բընութիւն, դեռ քեզի չեկած՝ տո՛ւր վերջին

Երանութիւնը մարդերուն խոստացուած...

Հեծի՛ր նըժոյգդ, ո՞վ ընկեր,

Եւ հեռացիր շուտափոյթ

Թըշուառութեան վայրերէն.

Ճամբուդ վըրայ երբ հանգիպիս պալատին

Որ ծոցն իրեն պիտի բանայ հուրքանկ

Ապստական խոնջնեղիդ,

Կեցի՛ր, և հոն շուրթէդ շանթէ՛ հայհոյանքն

Հերոսօրէն պաշտելի...

ԱԼԱՍՏՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ